

KANSANHUOLTOMINISTERIÖ

Helsingissä

30 p:nä toukokuuta 1942.

Kiertokirje N:o 162.

Kansanhuoltopiirien toimistoille ja kansanhuoltolautakunnille.

Huhtikuun 24 päivänä 1942 valtioneuvosto antoi kansanhuollon alaan kuuluvista tarkastuksista päätöksen, jolla kumottiin valtioneuvoston 21 päivänä marraskuuta 1941 kansanhuoltoa koskevien säännöstelymääräysten noudattamisen valvomiseksi toimitettavista tarkastuksista antama päätös.

Alussa mainitun, kuluvan toukokuun 1 päivänä voimaan tulleen valtioneuvoston päätöksen 9 §:än nojaten kansanhuoltoministeriö on katsonut tarpeelliseksi antaa päätöksen soveltamisesta seuraavat ohjeet:

Tarkastusvaltuudet.

Valtioneuvoston päätös antaa poliisiviranomaisten ohella kansanhuoltoministeriön, kansanhuoltopiirin toimiston ja kansanhuoltolautakunnan tarkastajille ja tarkkailijoille sekä kansanhuollonjohtajille väestön toimeentuloa vaarantavien rikosten selvitykseen ja kansanhuollon alaan kuuluvien säännöstelymääräysten valvontaa ja tarpeen vaatiessa myös niiden toimeenpanoa varten vallan toimittava päätöksessä mainituissa tapauksissa tarkastuksia, kotietsintöjä ja henkilöön kohdistuvia tarkastuksia. Tarkastusvaltuudet ovat kahdenlaisia: a) sellaisia, joiden käyttämiseen päätöksen 1 §:ssä mainituissa tapauksissa jokaisella siinä mainitulla kansanhuoltoviranomaisella *ilman muuta* on oikeus tai b) sellaisia, joiden käyttämiseen päätöksen 2 §:n mukaan on oikeus virallisen syyttäjän ja poliisimiehen ohella kansanhuoltoministeriön tarkkailijoilla ja tarkastajilla sekä *vain niillä kansanhuoltopiirin toimiston ja kansanhuoltolautakunnan tarkastajilla ja tarkkailijoilla, joille kansanhuoltoministeriö kansanhuoltopiirin toimiston esityksestä on antanut sellaisen oikeuden.*

Edellä a) kohdassa mainittu tarkastusoikeus on jokaisella päätöksen 1 §:ssä mai-

nitulla kansanhuoltoviranomaisella ilman, että hänen sitä varten tarvitsee joka kerta erikseen pyytää valtuutta. Kuitenkin omaloitteisesti ryhdyttäessä tarkastuksen toimittamiseen on siitä, mikäli se käy haitatta päinsä, ilmoitettava sille kansanhuoltoviranomaiselle, jonka alaisena tarkastuksen suorittaja toimii. Edellä b) kohdassa mainittu tarkastusoikeus on edellistä laajempi ja on sen nojalla asianomaisella valta toimittaa paitsi päätöksen 2 §:ssä mainittuja tarkastuksia, myöskin kotietsintä ja henkilöön kohdistuva tarkastus. Kun päätöksen 2 §:ssä mainittu tarkastus rajoittaa suuresti kansalaiselle kuuluvia perusoikeuksia ja saattaa olla omiansa, ellei tarkastusten yhteydessä noudateta riittävästi asiallisuutta, yleisön keskuudessa herättämään tyytymättömyyttä ja vastenmielisyyttä kansanhuoltoviranomaisia kohtaan ja siten vaikeuttaa kansanhuoltotohtävien hoitamista, mikä tietenkään ei ole päätöksen tarkoitus, on tämän laatuisten tarkastusoikeuden myöntäminen mainituille kansanhuoltoviranomaisille jätetty kansanhuoltoministeriön päätettäväksi. Tarkastusvaltuus on voimassa niin kauan kuin asianomainen on toimesaan, ei kuitenkaan kauemmin kuin vuoden 1942 loppuun. Kansanhuoltoministeriöllä on valta milloin hyvänsä peruuttaa myöntämänsä oikeus.

Erikoisvaltuuksien saaminen.

Kun kansanhuoltopiirin toimisto tekee ministeriölle esityksen päätöksen 2 §:ssä mainitun tarkastusoikeuden myöntämisestä tarkastajilleen ja tarkkailijoilleen, tulee sitä seurata asianomaisen henkilön 1) virkatoistutus ja 2) rikosrekisterinote sekä 3) selvitys hänen aikaisemmasta toiminnastaan ja siitä kuinka kauan sekä millä menestyksellä hän on toiminut kansanhuollon palveluksessa, minkä lisäksi kansanhuoltopiirin toi-

miston tulee hankkia ja ministeriölle toimittaa 4) paikallisen poliisiviranomaisen lausunto mainitusta henkilöstä.

Jos kansanhuoltolautakunta katsoo tarpeelliseksi hankkia tällaisen oikeuden määrätyle tarkkailijalleen tai tarkastajalleen, on sitä tarkoittavasta esityksestä tehtävä päätös kansanhuoltolautakunnan kokouksessa, jossa kansanhuollon johtajan, mikäli kunnassa on sellainen toimihenkilö, tulee olla saapuvilla. Sen jälkeen on kansanhuoltolautakunnan kirjallisesti pyydettyä asianomaista kansanhuoltopiirin toimistoa tekemään asiassa esityksen kansanhuoltoministeriölle. Lautakunnan on tällöin tarkoin harkittava onko henkilö, jolle tarkastusoikeutta pyydetään niin luotettava ja muuten siveellisiltä ominaisuuksiltaan ja kokemukseltaan sellainen, että hänen voidaan otaksua harkitsevasti, päättävästi ja joustavasti käyttävän hänelle myönnettyjä valtuuksia. Pyyntökirjelmään on liitettävä asianomaisen henkilön virkatodistus ja selvitys hänen aikaisemmasta toiminnastaan ja siitä onko hän ja kuinka kauan sekä millä menestyksellä toiminut kansanhuollon palveluksessa. Kansanhuoltopiirin toimiston asiana on hankkia mainitusta henkilöstä rikosrekisterinote ja paikallisen poliisiviranomaisen lausunto erittäinkin sen seikan selvityksen saamiseksi onko häntä pidettävä sellaisena, että hänelle tällaiset oikeudet voidaan myöntää. Kansanhuoltopiirin toimiston tulee tarvittaessa myöskin hankkia paikallisen poliisiviranomaisen lausunto siitä onko paikkakunnalla kansanhuollon kannalta tarpeellista myöntää tällaisia oikeuksia kansanhuoltolautakunnan tarkkailijoille ja tarkastajille. Piiritoimiston on sen jälkeen toimitettava asiakirjat ministeriölle oman lausuntonsa ohella.

Kun kansanhuoltoministeriö on myöntänyt 2 §:ssä mainitun tarkastusoikeuden on siitä viipymättä tehtävä ilmoitus asianomaiselle poliisiviranomaiselle. Kansanhuoltolautakuntien ja kansanhuoltopiirien tarkastajista ja tarkkailijoista ja heidän toimialueistaan tekee tällaisen ilmoituksen kansanhuoltopiirin toimisto asianomaiselle lääninhallitukselle. Kansanhuoltoministeriö tekee omista tarkkailijoistaan ilmoituksen sisäasiainministeriölle.

Asianomaisten kansanhuoltolautakuntien ja kansanhuoltopiirien toimistojen on pidettävä luetteloa kaikista niistä henkilöistä, joiden kansanhuoltoministeriö on myöntänyt päätöksen 2 §:ssä mainitun tarkastusoikeuden ja on siitä pyydettyä anettava tietoja sitä haluaville. Kansanhuoltoministe-

riössä pidettävää koko maata käsittävää tarkkailijaluetteloa varten on kansanhuoltolautakuntien asianmooisen kansanhuoltopiirin toimiston kautta ilmoitettava henkilötiedot kansanhuoltoministeriölle 1 §:ssä mainituista tarkastusoikeuden omaavista henkilöistä samoin kuin tarkkailijakunnassa tapahtuvista muutoksista.

Kansanhuoltoministeriön antama tarkastusoikeutta koskeva määräyskirja ja virkamerkki, jonka suhteen ministeriö antaa myöhemmin lähemmät määräykset, on asianomaisen kansanhuoltoviranomaisen toimesta otettava pois tarkkailijalta tai tarkastajalta niin pian kuin mainittu oikeus syystä tai toisesta lakkaa ja on määräyskirja toimitettava kansanhuoltoministeriölle.

Alueellinen toimivalta.

Kansanhuoltoviranomaisen toimivalta tarkastuksen toimittamiseen nähden rajoittuu hänen *toimialueeseensa*. Tämän perusteella on kansanhuoltoministeriön omilla tarkastajilla ja tarkkailijoilla tarkastusoikeus koko valtakunnan alueella, kansanhuoltopiirin toimiston tarkastajilla ja tarkkailijoilla ainoastaan asianomaisen kansanhuoltopiirin alueella sekä kansanhuoltolautakunnan tarkastajilla ja tarkkailijoilla asianomaisen kunnan alueella, paitsi milloin kaksi tai useampi kunta on palkannut yhteisen tarkkailijan, jolloin hänellä on tarkastusoikeus mainittujen kuntien alueella. Kansanhuollonjohtajan tarkastusoikeus on samoin rajoitettu sen tai niiden kuntien alueisiin, joiden kansanhuollonjohtajana hän toimii. Piiritoimiston tarkastaja ja tarkkailija saavat kuitenkin tarvittaessa *kansanhuoltoministeriön määräyksestä* toimittaa tarkastuksia *toimialueensa ulkopuolellakin*.

Tarkastusvaltuuksien käyttäminen.

Päätöksen 1 §:n mukaan on kansanhuoltoministeriön, kansanhuoltopiirin toimiston ja kansanhuoltolautakunnan tarkastajilla, tarkkailijoilla sekä kansanhuollonjohtajilla valta tarkastaa myymälöitä, tuotantolaitoksia, konttoreja, huoneustoja, varastoja, eläin- ja tavarasuojia, kuljetusneuvoja, niissä olevia varastoja ja eläimiä sekä kaupapito- ja muita sellaisia asiakirjoja, ei kuitenkaan asuinhuoneistoja, joissa tai joiden välittömässä yhteydessä ei harjoiteta liikettä tai muuta elinkeinotoimintaa. Kun mainituissa pykälässä on kielletty tarkastuksen toimittaminen sellaisissa asuinhuoneistoissa, joissa tai joiden välittömässä yh-

teydessä ei harjoiteta liikettä tai muuta elinkeinotoimintaa, on luonnollista, että mikäli asuinhuoneita käytetään liike- tai elinkeinotoimintaan tai niiden yhteydessä säilytetään sitä tarkoittavia varastoja, tarkastaminen on sallittu. Edellämainittu eläinten tarkastus oikeuttaa tarvittaessa m. m. punnitsemaan eläimen tai suorittamaan karjan koelypsyjä. Suljetun säilytyspaikan tarkastamiseen on kuitenkin sovellettava päätöksen 4 §:n säännöksiä kotietsinnästä. Tarkastuksessa tulee olla saapuvilla todistaja vain silloin kun se, johon tarkastus kohdistuu, sitä vaatii.

Päätöksen 2 §:ssä mainittu tarkastus koskee matkatavaroiden, kuljetettavien tavaroiden ja tavaralähetysten tarkastuksia. Tarkastuksen saa suorittaa päätöksen 1 §:ssä mainitun tarkastusoikeuden omaavista kansanhuoltoviranomaisista vain se, jolle kansanhuoltoministeriö on antanut erityisen valtuuden. Tarkastuksen tarkoituksena tulee kussakin yksityistapauksessa olla väestön toimeentuloa vaarantavan rikoksen selville saaminen. Sen vuoksi tarkastusta ei saa suorittaa yleensä kansanhuollon alaan kuuluvien säännöstelymääräysten valvontaa tai niiden toimeenpanoa varten. Tarkastuksen toimittajalla on oikeus vaatia, että asianomainen henkilö avaa matkalaukkunsa ja tavarakäärönsä, joiden sisällyksen tarkastuksen toimittaja vaatii nähdäkseen. Mikäli asianomainen henkilö ei tähän suostu, on tarkastuksen toimittajalla oikeus suorittaa avaaminen, jolloin kuitenkin pitää aina olla läsnä todistaja. Matkalaukkujen ja tavarakääröjen avaaminen on toimitettava niin, että siitä koituu tavarahan haltijalle mahdollisimman vähän haittaa.

Kotietsintä.

Kotietsintä kohdistuu henkilön kotirauhan suojaaman asunnon tutkimiseen. Päätöksen 2 §:ssä mainitun tarkastusvaltuuden omaavalla kansanhuoltoviranomaisella on oikeus toimittaa kotietsintä sen luona, jota *todennäköisillä perusteilla* epäillään väestön toimeentuloa vaarantavien rikosten rankaisemisesta annetun lain mukaan rangaistavasta rikoksesta taikka kun on syytä varoa, että henkilö, joka on syytteenalaisena sellaisesta rikoksesta tahi on senlaatuista rikoksesta lainvoimaisella päätöksellä tuomittu rangaistukseen, jatkaa rikollista toimintaansa.

Kotietsinnästä, jonka tulee tapahtua kahden esteettömän todistajan läsnäollessa ja josta on pidettävä pöytäkirjaa, on toimi-

tusta aloitettaessa suullisesti ilmoitettava huoneiston haltijalle tai ellei hän ole kotona, hänen vaimolleen tai sille, jonka hän on pannut talouttaaan hoitamaan taikka ellei häntä tavata, lähimmälle naapurille.

Kotietsinnässä on sen toimeenpanijan varottava, ettei häiriötä tai vahinkoa aiheuteta enemmän kuin on välttämätöntä ja että tarpeellista sävyisyyttä noudatetaan. Kotietsinnän toimittajalla on kuitenkin tarvittaessa oikeus avauttaa lukkoja ja ovia, poistaa esteitä, etsittää huoneita ja säilytyspaikkoja sekä, vastarintaa kohdatessaan käyttää sen verran väkivaltaa kuin vastarinnan voittamiseksi on tarpeellista. Kotietsintää ei saa pitää yöaikana eikä pyhäpäivänä, ellei se ole välttämätöntä.

Henkilöön kohdistuva etsintä.

Henkilöön kohdistuvan etsinnän tarkoituksena on päästä käsiksi hänen hallussaan oleviin esineisiin, jotka voivat olla todisteina kysymyksessä olevasta rikoksesta tai jotka on otettava takavarikkoon. Tällaisen etsinnän eli n. s. ruumiin tarkastuksen on oikeutettu toimittamaan vain se kansanhuoltoviranomainen, jolla on päätöksen 2 §:ssä mainittu tarkastusoikeus ja niillä edellytyksillä, joiden vallitessa edellä mainittu kotietsintä on sallittu ja tulee tarkastuksen tapahtua kussakin eri tapauksessa väestön toimeentuloa vaarantavan rikoksen selville saamiseksi. Henkilöön kohdistuvaan etsintään nähden on erityisesti huomattava, että milloin se on perusteellinen, on se suoritettava erillisessä huoneessa todistajan läsnä ollessa. Naisen henkilöön kohdistuvan tarkastuksen saa toimittaa vain nainen ja tulee todistajana tällöin olla myös nainen.

Ryhtyessään tarkastukseen tai kotietsintään taikka henkilöön kohdistuvaan tarkastuksen toimittamiseen tulee asianomaisen kansanhuoltoviranomaisen esittää virkamerkkinsä tai määräyskirjansa.

Yleisenä sääntönä tarkastuksien toimitamiseen nähden on pidettävä sitä, että *pääasiallisesti havaintoja ja huomioita tekemällä tarkastuksessa saavutetaan se tarkoituserä, johon pyritään; hankitaan säännöstelymääräyksiä koskevien rikosten selvittämiseksi tarpeellinen todistusaineisto tai muu tarvittava selvitys annettujen säännösten toimeenpanoa ja valvontaa varten.* Kotietsinnän ja henkilöön kohdistuvan tarkastuksen toimittamiseen saadaan ryhtyä vain silloin kun *lailliset edellytykset siihen*

ovat olemassa ja kun ei ole muita keinoja asian ilmisäämiseksi.

Edellä mainittuja tarkastusoikeuksia on pääasiallisesti käytettävä tavanomaisten tai ammattimaisesti suoritettujen väestön toimeentuloa vaarantavien rikosten selvittämiseksi sekä myöskin silloin kun säännöstelyn vastaisella rikoksella on tarkoitettu taloudellisen hyödyn saavuttamista tai kun on pyritty luvattomasti keräämään tarvikkeita varastoon. Tällöin on syytä kiinnittää erikoista huomiota maaseudulla kiertäviin ostajiin, jotka ylihintoja suorittaen kokoilevat tuottajilta elintarpeita ja myyvät ne kohtuuttomilla hinnoilla asutuskeskuksien kuluttajille.

Omaisuuksien haltuun ottaminen.

Kun päätöksen 1 ja 2 §:ssä mainituissa tarkastuksissa tai kotietsinnässä taikka henkilöön käyvässä tarkastuksessa tavataan sellaista omaisuutta, joka väestön toimeentuloa vaarantavien rikosten rankaisemisesta annetun lain 2 §:n mukaan voidaan julistaa menetetyksi, on asianomaisella tarkkailijalla, tarkastajalla ja kansanhuollonjohtajalla tällöin saman lain 3 §:n mukainen valta ottaa omaisuus haltuunsa. Milloin liikekirjeenvaihdosta, kirjanpidosta tai muista asiakirjoista voidaan saada selvitystä rikosta tutkittaessa taikka milloin sellaiset asiakirjat voivat olla todisteina oikeuden käynnistä, on päätöksen 1 ja 2 §:ssä mainituilla kansanhuoltoviranomaisilla oikeus ottaa tällainenkin omaisuus huostaansa. Sille, jolta omaisuutta on otettu, on annettava luettelo tai todistus haltuunotetusta omaisuudesta sekä tehtävä ilmoitus ottamisesta ja luettelon tai todistuksen kaksoiskappale sekä omaisuus luovutettava viivytyksettä lähimmälle poliisimiehelle tai asianomaiselle poliisipäällikölle, jonka viimeksi mainitun asian on menettellä omaisuuden suhteen sillä tavalla kuin edellä mainitun lain 3 §:ssä määrätään. Kansanhuoltoviranomaisten on pyydettäessä annettava virka-apua poliisipäällikölle tämän myytäväksi määräämään tai menetetyksi tuomitun omaisuuden toimittamiseksi yleiseen kulutukseen.

Kansanhuolto- ja poliisiviranomaisten yhteistoiminta tarkastuksissa.

Yleisistä kansanhuoltoa koskevista säännöstelymääräyksistä huhtikuun 24 päivänä 1942 annetun valtioneuvoston päätöksen 58 §:n mukaan on poliisi- ja kansanhuoltoviranomaisten asiana valvoa kansanhuoltoa koskevien säännöstelymääräysten noudattamista ja poliisiviranomaisten on pyynnöstä annettava kansanhuoltoviranomaisille virka-apua valvonnassa ja määräysten täytäntöönpanossa. Tämän vuoksi tulee kansanhuoltoviranomaisten toimittaessaan kansanhuollon alaan kuuluvia tarkastuksia tarvittaessa kääntyä poliisiviranomaisten puoleen virka-apua saadakseen. Siihen nähden, että sekä poliisi että kansanhuoltoviranomaiset tulevat säännöstelymääräysten noudattamisen valvontatyössä suorittamaan tarkastuksia, kansanhuoltoministeriö kehoittaa piiritöimistöjä huolehtimaan siitä, että kun osoitetaan välttämättömäksi toimittaa päätöksen 2 §:ssä mainittuja tarkastuksia tai kotietsintä taikka henkilöön kohdistuva etsintä, tarkkailijat ja tarkastajat, mikäli mahdollista, kääntyvät asianomaisen poliisiviranomaisen puoleen saadakseen virka-apua taikka että poliisiviranomainen suorittaisi tarkastuksen. Kansanhuoltoviranomaisten omakohtaisten tarkastusten tulee ensisijaisesti koskea tuotantoa ja luovutusvelvollisuutta sekä kauppaliikkeitä ja muita jakelulaitoksia. Kun poliisiviranomaiset pyytävät tarkastuksen suorittamista varten tai muussa kansanhuollon alaan kuuluvassa tehtävässä virka-apua, on sitä annettava siinä laajuudessa kuin kulloinkin on mahdollista.

Ministeriö tahtoo erikoisesti kiinnittää tarkkailijain ja tarkastajien huomiota siihen, että heidän tulee toimia tarkastuksissa harkitusti, joustavasti ja ehdottoman puolueettomasti sekä teoistaan lain edessä vastuunalaisina virkamiehinä, joiden toimintaan eivät saa vaikuttaa enempää oma etu kuin sivullisten vaikutus tai pyyteet.

Tämän kansanhuoltoministeriö ilmoittaa kansanhuoltopiirien toimistojen ja kansanhuoltolautakuntien tiedoksi ja noudatettavaksi ja tarkkailijoiden ja tarkastajien tietoon saatettavaksi.

Kansanhuoltoministeri V. A. Arola.

V. t. toimistopäällikkö Sakari Alanko.